

A

7661.

# Üks õpetus

meite maarahwale

warjurubide panemise  
kohta.



Kuresaares,  
trükitud Ch. Assafrey kirjadega.

1875.

Zensuri poolest lubatud.

Riias, 17. Merzil 1875.



ENSV TA  
Kirjandusmuuseumi  
Arhiiviraamatukogu

40750

1. Et meite maarahwa seas nii palju waidlemist warjurubide panemise wastu on, ja suuremast seda maarahwa poolt üsna tühjaks asjaks peetakse — on warjurubide=panemise=kohtu poolt nõuuks wõetud järgmist õpetust rahwale täada anda: et mõistlikud selle kalli ja tarwilise asja sisse saaksiwad finnitatud, ja igamees kes enesele õpetust nõuab — seda siit leida wõiks; ja nõnda: kui rahwas enam selle asja nõuus oleks kud tänini olnd — ka enam selle asja kasu wõiks kätte tulla kud seda aina kohtu suntusest loota on.

Palutakse aga igameest kes seda kirja loeb: teise kõigewähemine **kaks korda** läbilugeda; sest mõne seletuse wastu mida eest wtsast siit kirjast leidatakse wõtaks ehk mõni weel waielda, kes seda mitte enam ei tee kui ta kirja läbilugend; ja siis, teist korda lugedes, ta ehk mitte enam wastuseisa.

2. Mõned ütlewad rubidepanemisest: „Mis see sitt peab aitama? — Sest tule wälja midagi!“ — Aga et see

jutt wale on wõib kahest asjast mõista; **teisest**: millest igamees iga päewa ise wõib arusaada; **teisest**: mis kirjadest ja wanade inimeste mälestusest ülesetuleb. Sest igamees wõib ise mõista: mis pärast sakste seast need hirmsad suured rubid päätaga üsna kadunud on? — Sellepärast: et saklad suure hoolega enesele warjurubijid muretsewad. — Miks siis maainimene enesele seda kasu mitte ei soowi, ning kud kätte jalgadega wastu lööb?

3. Teisets tunnistawad kõik kirjad, niisammuti kud palju wanu inimesi kes weel nüüdse rahwa põlwe aeal ellanud: mille suure hirmu all 80ne aasta eest weel kõik maailm suurde rubide pärast olnud: mis kud kegehirmsam katk läbi maade käis, waldu tühjaks tegi, ning peresid surmasoigumise ja hädaga täitis —, nii häästi **sakstel** kud maarahwal; ning waata: sellest aeast saadil kus warjurubid üleswõeti — tunnegi saklad enam seda häda; ning ka maarahwa seas (kus warjurubide panemine tihatänini poolegi weel õige korra pääle ei ole säätud) — pole se häda mis nüüdgi weel selle tõwe läbi rahwal (osalt ise ta enese süü läbi) on — middagi arwata selle wastu mis wanast olnud.

4. Dns lugu aga nõnda — siis näitab: et se üsna tühi kõne on kui keegi weel tahaks ütelda: „Kes wõib Jumala wastu pañna? Surma käest ei pääse ükski!“ — Küll tõsi: surma käest ei pääse

üksigi, sest surm on patu palk; aga kui saa neljandamast käsust tääd: soovib ning lubab Jumal igamehele pitka iga ning häid päivi, kes tema käsku tahab täita ning wanemate sõna kuulda. Kui nüüd nii palju rahwa seas kohtu wanemate vastu tõrguwad, kui need (kes jälle ülemate kohtude ning Keisri käsul oma kohut täidawad) käsufi wäljasaadawad warjurubisid paäna — siis on küll õige: et niisugused wastupanijad häda ning surma enneaega näewad —, aga nemad täädku: et Jumal selle siis nende süü ja rumaluse pärast nende kätte saadab; aga et ta küll paramat neile omast heldest meelest oleks soowinud. Ja et warjurubid Jumala meele pärast on — wõib nüüd igamees sellest näha: et suurde rubide enneaegne surm warjurubide läbi nii palju on wähenenud, sest: kui need mitte poleks Jumala meele pärast olnud — kas siis oleks Jumal lasknud seda nõuu kordamiäna? — Aga sellest ilmub ka: et mitte see inimene Jumala wastu'p pane kes warjurubisid enesele lasch paäna; waid see paneb Jumala wastu: kes neid wastu ei tahha wötta.

5. Kui nüüd aga keegi mõistlikult õpetust nõudes küsiks: kuidas need paändud rubid suurde rubide eest woiwad warjata? see pangu seda tähele mis Jumalast kõikide rubihaigustele sääduseks juurelodud on. Sest rubihaigused on wäga mitmesugused; nii kui: pisukesed leeted, mis naha pääl kuud ühed tihed kerbukohad wäljanäitawad; suured leeted ehk sarlah;

kus kõik inimese nahk ühesugune elepunane on; tuulerubid: mis juba enam suurde rubide moode, aga pisemad wisked on; ning siis suured rubid; ja päalegi weel mõned pisemad liigid; — aga et n'ad küll nii mitmesugused on — siiski on n'ad kõik ühed nahapäälsed tõwed; ning kõikidele on see säädus Sumalast juureloodud mis ammugi inimestest äratuündtud on: et inimene kes kord ühe nende rubitõbede kimpu jäänd — teist korda sellesamma rubitõwese ei satu, ja nõnda siis Sumala säädust mööda: selle rubitõwe eest warjatud on mis t'al kord juba olnud; nõnda: et kes kord leetesse haigeks jäänd, sellel ei olle teist korda leetid mitte enam karta; ning nisammuti on lugu ka suurde rubidega

6. Kui nüüd inimesed oliwad arusaanud; et see inimene kelle kord suured rubid (kui ka kergemalt) olnud — selleläbi teist korda warjatud oli — siis haketi katsuma: suurde rubide mäda terwete innimeste ihunaha sisse noaga sünnitada: selle lootusega, et siis se inimene ehk kergemalt pidi sellest tõwest pääsema ning edespidi selle wastu warjatud olema. Aga see tegu oli väga tabar; sest palju kellel nõnda warjurubisid paändi saiwad üsna raskest haigeks, ningm õned ka suriwad ära.

Sis leidti Inglismaalt ühte imelikku asja: et ka weistel suurde rubide haigus pääleläib, aga palju kergemalt kud inimestel. Nende rubide wisked leidtakse

lehmade nisade päält; ja mõne korra oli juhtunud: et need rubid lüpsijate käte pääle olivad hakand, kui oli juhtunud et käed katti olivad olnud ning nende rubide mäda lüpsstes haawatu käe koha pääle juhtunud. Sa siis oli tähelepaändud: et käte pääle terwed õiged lehmarubid sünniwad ning need inimesed mõned päewad pisut haiged olivad, aga siis, ennäe imet: suurde rubide eest warjatud olivad. Sa sellest sai üks Inglismaa arst nimega Jenner aru; katsus järele ja aändis, mille ta leidnud kõige maailmale täada. Ning nõnda on siis sellest aeast sadik kus lehmarubidega hakati warjama need hirmsad suured rubid wäga wähenenud, ning kaoksiwad päätaga üsna ära kui kõiki inimeste seks saaks: et nemad omale hoolega õigel aeal warjurubisid muretseksiwad.

7. Sellest aga wõib nüüd jälle iga mõistlik inimene näha: mis tühine ja rumal kõne see on kui wõldakse: „Mis see mind peab hoidma, kui Jumal tahab tõwe saata!“ — sest see inimene kes nõnda rägib ei mõista: et see Jumala oma tahtmine ja säädus on: et ühed ja needsammad rubid kaks korda inimese pääle ei tulle; ja n'ad ei usu ega pane tähele: et Jumal inimesele meelemõistuse loonud, ja esiwanemaid õnnistanud nende sõnadega: **Lehke sugu, ja täidke see maa, ja saatke see ennaste alla, ja wolitsege üle kõikide loomade.** — Kudas tahab nüüd inimene maad ning elajaid enese alla saata ilma oma meelemõistuse abita? Ning kudas peab

muido abi meelemõistusest selle teole tulema kui mitte sellest: et inimene oma mõistusega neist Jumalast igale loomale juureloodute säädustest arusaab.

Kas sa mõistad armas inimene: mis need Jumalast loodud säädused on? — Waata, wiska üks kivi ületsetpidi, kas ta kaob pilwettesse ära? — Ei; ta kukub jälle tagasi maha! — Aga Jumal on maailma luues nõnda teise rajanud: et kõik kivid jälle mahakukuwad. Sellepärast: et Jumal küll kõik kivid võiks laska üle pilwete lenda — ei ole weel iial ükski kiviwiskaja näinud: et kivi mitte jälle peaks olema mahakukkunud. Sellepärast võib osawa käega mees kiwiga nõnda wiskata: et ta julgesti täab selle kohta nimetada: kuhu kivi jälle mahakukub; aga kas Jumalal mitte peaks võimalik olema kivi laska teise kohta kukkuda ehk hoopis äralenda? — Ehk kas osaw kiviwiskaja oma osawusega Jumala meele wastu võib wiskata? — Ei mitte; waid selleläbi ta oskab kiwiga wiskata: et ta Jumala tahtmist ja säädust mööda wiskates kivi ja kät nõnda sääab et ta kohta läheb, nõnda kud Jumal selle säädnud.

Ehk kas sa iial näinud et wesi mäele jooseb? — Ei mitte; waid ta jooseb alla! — Mispärast? Kas Jumalal peaks wõimatu olema wet laska mäele miina? Ei paigast mitte; aga maailma luues on Jumal teise nõnda rajanud: et wesi ilka alla jooseb; Sellepärast: kui kewade weepuhkumise aega wesi sind



so majas, ehk so wilja põllu pääl ärähuputada tahab: mis sa teed? — Kas raami ei tee: et wesi wõiks ikka edasi käies ärajooksta? — Mis saa sellest mehhest peaksid: kes weehädas käed süle paneks ning ütleks: „See on kõik kallis Jumala wesi mis taewast mahalaängenud; kuidas ma rojane loom tohin selle äralasta? Eks Jumal (kes punases meres ning Jordanis, kui Iisraeli rahwas läbikäis wee pani hunifusse seisma) mitte wõi teha: et wesi minu maja ümbert ning põllu päält üle mäe wõiks ärakallata?“ — Ning kui ta ärähupuks; kelle tahtmine see oleks: kas tema enese ehk Jumala? kes terwed käed jalad temale loonud ning meelemõistuse annud: et ta wõis Jumala säädust mõista ning arusaada: „Kui ma raami teen — siis jooseb wesi iseennesest ära“? —

Umbest seesamma lugu on warjurubide panemiseega. See on Jumala kallis armulik säädus: et lehmarubid inimest suurde rubide eest warjavad; kes nüüd warjurubide paniku wastu paneb — see paneb Jumala sääduse ning armulise tahtmise wastu; põlgab ka seda kallist meelemõistust mis Jumal inimesele annud: et ta sellest Jumala rubihaiguste säädusest on wõinud arusaada.

8. Aga nüüd ööldakse: Mitmele olla warjurubisid paändud, pañnes olla nemad ka ülessea'and, ja siiski tulla suured rubid pääle; — ning teine kellel

ehk panemata jäänd, ehk kellel mitte ülessea'and — jääda terweks. — See on nüüd küll tõsi et seda maarahwal tihti edetuleb; aga et se muust ei tule kud hooletumast warjurubide panemisest — wõid sa ifka sellest mõista: et niisugust asja wäga wähe sakste juurest leidakse, kus nii suure hoolega warjurubisid pannakse. — Sellepärast: teie perre- ja küla wanemad, talitajad ja rubipanijad — olge hoolakad: et õieti ja õigel aeal warjurubid saamad pandud: küll teile siis rohkemine seda kasu kädetuleb, ja teie wähemine ome kopikaid asjata ärafulutate. Tuleb aga nüüd mõnda weel selle kohta seletada: et igamees õieti neist asjust arusaaks.

9. Kõigepäält peab täädma: et inimeste ihud mitte ühesugused ei ole rubihaigusid kartma; mõned ihud on liiad õrnad seda tõbe kartma, ning jääwad kergesti haigeks; teised on ni tugewad tõwe wastu panema: et iial see tõbi nende pääle ei hakka. Niisugusi inimesi on aga wäga arba leida; ja nisuguste pääle ei hakka siis ka warjurubid mitte, ega ei aea iial mitte ülesse. Sälle on siis ka wägga arba neid teist liiki inimesi leida: kelle ihud nii õrnad rubisid kartma on: et ka kaks korda wõiwad ühte ja selle-samma rubitõwesse haigeks jääda.

Uga mitte üksipäinis: et niisugune wähe inimeste ihude wahel on, — waid ka ühel ja selle-sammal inimesel on ihu kord õrnad kartma, kord

tugewam wastupidama; sellespärast peab ka see inemene kessel hääd ja vieti pändud ja hoidtud warjurubid ülesse ei ole a'and — ifka jälle mõne aea tagant, ja iseäranis siis kui juba kuulda on: et rubitõbi tulemas on — uiesti edekatsuma: kas ihu warjurubisid wastuwõttab ehk mitte? ning ärgu arwaku üksigi enesele seda kahjuks, ehk teise inimesele asjata süüiks: kui warjurubid mitte ülessea'and; waid, kui aga julgesti täada: et panemisel warjurubi mäda õige ja hää olnud ning vieti on hoidtud — siis aga rõmustagu inimene: sest see on temale märgiks et ta ihu weel tugew on tõwe wastu panema.

10. Teine asi mis tuleb tähelepanna on see: et rahwas mõnda rubiks nimetab ja peab mis suured rubid ei ole; ja lehmarubid warjavad üksi **suurde** rubide eest, **mitte** tuulerubide, mis ühed üsna kerged isesugu rubid on.

Siis peab aga ka täädma: et sellest aeast saadik kus lehmarubidega warjama hakati, — ning suured rubid kahanema alganud — nende suurde rubide asemele, kus inimeste ihud selle haiguse wastu õrnamad olnud, ehk warjurubide panemisega natukesti hooletu olnud — ühed kergitatud rubid süündinud (mis enne mitte olnud) ja mis **muutrubideks** sünniks nimetada: sest et nemad warjurubide läbi enese suurist rubidest kergemaks muutnud. Need muutrubid on wäga nende suurde täisrubide moode; aga on palju

fergemad, ning ei jäta niisugusi sügawaid arma inimese ihu külge kud need täisrubid. — Aga ka nende sinaste muutrubide eest wõib inimene ennast suuremast hoida: kui ta aga hoolega ning aegsasti enese nende ette warjurubidega warjab.

11. Sellepärast on siis ka weel siin tarwis ühte asja nimetada. — Sest sedakaudu kud inimese ihu rubide wastu õrnam ehk tugewam on — warjavad warjurubid teda lühemat ehk pitkemat aega. Müüid on pitka aega tähelepanõdud ning järelekatjutud: et läbistifu armata warjurubid, julgesti ütelda: **kõige-wähhemine 8 aastat** so hojavad; ja õiete arba, kas mitme tuhande liigist armata: juhtub kord üks inimene edetulema kelle ihu nii õrn on: et ta enne rubise haigeks jääb kud 8 aastat ümber on; aga need ei ole siis iial mitte täisrubid waid paljad muutrubid.

Sellepärast: kus inimesse õige hoolas tahab olla ennast rubide eest hoida, see lasku enesele ja oma lastele iga 8 aasta tagant uiesti warjurubid paõna; kõigeenam siis kui seda tõbe jälle kuuldakse liikuwat. — Sellepärast on ka tihatanini seda kohtu poolest sääetud: et kõikide lastele, kui n'ad kerguseletusele tulewad — teist korda warjurubisid pannakse. Seda warjurubide kordust on aga ka niisammuti wanadele tarwis; kudast ka seda kohtu poolest tõbede aeal nõudtud on. Aga ärgu pangu üksigi imeks: kui sell

warjurubide kordusel mitmete rubid ülesse ei aja, waid olgu ennemine sellega rahul: sest see näitab sellele kessel ülesse ei aja et ta ihu weel tugew on wastupanema. Selle ette aga muretse: et warjurubi mäda hää on, ning et teist õiet pannakse ja naha sisse hoidatakse.

12. Et aga warjurubide mäda õige on — see küll kõigepäält rubidekohtu ning rubipanijate kohus on muretseda; aga siiski on hää: kui ka laste wanemad ning wallawalitsejad pisut seda asja täawad ning tähelepanewad. Kui rubipanija selle mädaga mille ta linnakohtust saanud estimeste lastele rubisid pannud ning nende laste seast ühe kõigeterwema ja tugewama lapse käewarre päält uut mäda tahab wõtta — siis peab see wõtte **õigel aeol** sündima; muidu kui see mäda weel õige küpse ei ole, ehk juba naha all wanaks jäänd: ei tule niisuguse mädaga panemisest ühtegi wälja. Sest küll ka ühed rubid ülesseajawad ning kaigesti walutawad, nõnda et wahel kõik käewars ülessepaisetab — siiski aga ei warja niisugused rubid mitte, ja neid nimetatakse sellepärast: walewarjudeks. See mäda on aga inimese naha all teisel nädalal umbest sellisammal päewal küpse kus estimesel nädalal rubid paändi; see on: kui kesiku paändi — siis teisel kesikul mäda küpse on; **päewa ennemine ehk päewa hiljemine ei oita mäda mitte.** Ning ka sell sääetu päewal peab tundisi walitsema, sest palawal aeal saab mäda

mõned tunnid waramine küpses. Mäda mis aitab ja täis küpse on — **peab selge kuld wesi olema.** Wõib ju olla et mõni rubipanija wahel oma eride kimpus mäda wäga hilja wõtab; ning siis läheb kõik ta tegu raiska; sellepärast on häa: et laste waned seda täawad, ning iial üks ema oma lapsel päält mäda ei lasse wõtta kui ta wäga wanaks jäänd ehk weel küpse ei ole. Kui aga ühel lapsel kenad küpsed rubid on — ja rubipanija tahab selle päält mäda wõtta — siis ärgu keelgu ükski ema seda wõt-  
mast, ning täädku: et ta seda keelses pattu teeb; sest mitte üksipäinis et ta nõnda oma kadedusega teistele seda hääd keelab mis ta oma lapsel saand —, waid selle waral wõib ka rubipanija nõnda kimpu jääda: et ta häda pärast saanti mäda hakkab wõtma.

14. Weel on aga üks asi mis maarahwast weel enam peaks kihutama ennast rubide ette warjata kuld saksu; sest kõik rubitõwed olgu leeted ehk suured rubid — nõuawad suurt hoidu; ning igamees täab: et seda ei saa haigetele talumajas ega elus nii täisi anda kuld peaks olema, ning kuld sakjad oma haigetele wõiwad anda. Sellest sünnib siis ka: et maarahwa kohta armata — sakste seas nii wähe inimesi rubide haiguste sisse sureb; ja seisab meite kõikide meeles: kudas kuie aasta eest suured leeted kuld üks hirmus lastekatki peresid lapsukestest paljaks tegi. Ja see-  
samma lugu on ka suurde rubidega ning muutrubidega. Ja kui talunik oma rubihaigid ei saa nõnda

hoida kurb peaks olema — eks see mitte mõistlik tegu ep oleks: kui nemad seda hoolakamad oleksiwad warjurubidega ennast ettehoida.

15. Saagu siin weel üks sõna sellest vööldud: misjuguust hoidu rubitöwed kõige enam nõuavad. See on: haiguse algusel ning lõpul on kõigeenam karta. Algusel, kui leeted ehk rubid tahawad ihust wälja naha pääle tulla ja haigel suur waew on — wöib se üksi soea läbi sündida; külmaga n'ad lööwad jälle ihusse tagasi ja inimene peab siis sagedaste rääkimata walu ja waewaga surema. Sellepärast on hää: kui siis rohtudega haigid saab higistama panna. Haigel on see aga wäga waewaline ning ta tahaks jahutada. Sest aga mõistab igamees: et sell aeal haigid soeasti peab söba alla hoidma, ning et mõni ema oma last ilmatahtmata ise tapnud: kui ta teise nõnda weel wilu tuule ette wiind.

16. Nitsammuti on (ja ehk weel enam) kartust haiguse lõpul; kus haige juba jalul on ja ihu poolt üsna terve on, aga ta nahk on weel nii arg: et ta wäga kergesti külmetab. See on rubihaiguste hirmus kawalus: et n'ad (kui inimene muidu juba terve on) kuus nädalat weel (sest aeast arwata kus esimeseks töbi algas) hoidu nõuab, kõigeenam külma ning wihma eest; ja sünnib seeläbi: et maarahwa seas enam inimesi nende haiguste sisse tagajärele, kui juba esimesest haigusest toibuma hakand külmetamise

läbi sureb, kud nende tõvede läbi ije. Ja siis on surm arvamata raste ja walus. — Ja kui palju jääb selleläbi eluaeaks kidewaks: kurdiks, pimedaks, tiisikusse ehk hingeldama.

Seepärast hoidku ette kes mõistlik on, nii palju kum Jumal annab! —

